

OHAL Sonrasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesi ve

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Akademide ve Sivil Toplumda Sorunlar, Beklentiler, Öneriler
(Geniş Özet)

Hazırlayanlar
Nur Betül Çelik
Banu Durdağ

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı (AĞ-DA) Nedir?

"Dayanışma Akademileri Ağı Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirme" projesi, Avrupa Birliği desteğiyle S.S. ADA Eğitim Kooperatifi (Ankara Dayanışma Akademisi) ile BİRARADA Bilim, Sanat, Eğitim, Araştırma ve Dayanışma Derneği'nin işbirliğiyle 2020 yılında yürütülmeye başlanmıştır. KAOS-GL ve İHOP, projenin danışman örgütleridir. Projenin öncelikli amacı, sivil toplum örgütleri ile akademisyenlerin toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki bilgi birikimi, araştırma ve alan deneyimini paylaşmalarını kolaylaştıracak kanalları geliştirmek ve birlikte yürütülecek savunuculuk ve araştırma faaliyetlerinin çoğalmasına aracılık etmek üzere bir toplumsal cinsiyet eşitliği dayanışma ağı oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 2020 yılı içinde kısa adıyla AĞ-DA (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı), toplumsal cinsiyet alanında çalışan akademisyenlerin, OHAL sürecinde kamu görevinden çıkartılmış olan akademisyenlerin oluşturduğu dayanışma akademilerinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi içinde yer alan sivil toplum örgütlerinin katılımıyla inşa edilmiştir. Ağ, sivil toplum örgütlerinin, Dayanışma Akademileri'nin ve akademisyenlerin politik atmosferin yarattığı engellerle baş edebilmek için birlikte çalışabilme deneyimlerini geliştirmelerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Sivil toplum örgütleri ile akademisyenlerin toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki bilgi birikimi, araştırma ve alan deneyimini paylaşmalarını kolaylaştıracak kanalları geliştirmek AĞ-DA'nın kuruluş amaçları arasındadır. Bunun yanı sıra, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı'nın akademisyenlerin sivil toplum örgütlerinin alanda biriktirdiği deneyim ve bilgiyle bağının yeniden kurulmasına aracılık etmesi, böylelikle kadın ve LGBTİQ+ hakları alanlarında çalışan sivil toplum örgütlerinin akademik bilgiye erişimlerinin kolaylaştırılması ve birlikte yürütülecek savunuculuk ve araştırma faaliyetlerinin çoğalmasının sağlanması da beklenmektedir.

BİLİM, SANAT VE EĞİTİM
- B i
R - A R
AKADEMİKLERİNİN VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN
A - D A
ASOCIATION FOR SCIENCE, ART,
EDUCATION, RESEARCH AND SOCIETY

Araştırmacılar ve Raporu Yayına Hazırlayanlar

Nur Betül Çelik (Araştırma Koordinatörü)

Ankara'da doğdu ve yetişti. 1986 yılında asistan olarak girdiği Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinden "Bu Suça Ortak Olmayacağız" Barış Bildirisi imzacısı olması nedeniyle 7 Şubat 2017 tarihli 686 no.lu KHK ile ihraç edildi. Yükseköğretim Kurulu bursuyla gittiği İngiltere Essex Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünden, 1996 yılında, "Kemalist Hegemony: From Its Constitution to Its Dissolution" başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. Kemalizm, hegemonya, söylem kuramları, politik ontoloji alanlarında makaleleri, İdeolojinin Soykütüğü I: Marx ve İdeoloji başlıklı bir kitabı var. Ayrıca Ernesto Laclau'nun Popülist Akıl Üzerine başlıklı kitabını çevirdi. Metodoloji, bilim felsefesi, post-yapısalcılık, ideoloji kuramları, söylem kuramları, siyasal düşünce alanlarında çok sayıda ders verdi. İhraç sonrasında S.S. ADA Eğitim Kooperatifi (Ankara Dayanışma Akademisi) ve BİRARADA Dernek üyesi oldu. Araştırmalarına yarım kalmış kitap projelerini tamamlamak üzere bağımsız araştırmacı olarak devam etmektedir.

Banu Durdağ (Araştırmacı)

2013-2017 yılları arasında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesindeki araştırma görevlisi kadrosundan 7 Şubat 2017'de "Barış için Akademisyenler Bildirisi"ni imzalaması sebebiyle 686 no'lu KHK ile ihraç edildi. 2005 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yine aynı bölümden 2007 yılında "The Political Identity of the EU and Turkey's Europeanness" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Yüksek lisansını tamamladıktan sonra İstanbul ve Ankara'da çeşitli uluslararası firmalarda ihracat/ithalat koordinatörlüğü, üretim planlama ve denetim pozisyonlarında görev aldıktan sonra, 2011 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde doktora eğitimine başladı. 2018'de "Teknoloji ve Toplumsal Değişim İlişkisi: Toplumsal Başkaldırı Momentinde Karşı-Hegemonik İletişim Platformları/Medyaları" başlıklı tez çalışmasıyla Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden doktora derecesini aldı. Teknoloji ve toplumsal değişim, alternatif medya, sosyal medya ve yeni iletişim teknolojileri üzerine ulusal ve uluslararası çalışmaları bulunmaktadır. S.S. ADA Kooperatifi üyesidir. Akademik çalışmalarına bağımsız akademisyen olarak devam etmektedir.

Teşekkür

Araştırmanın parçası olmayı kabul ederek anketi yanıtlayan, uzun saatler boyunca Zoom üzerinden çevrimiçi olarak yapılan derinlemesine görüşmelerde ve odak grup çalışmalarında yer alan bütün katılımcılara teşekkür ederiz. Bu araştırma, onların katkıları olmasaydı tamamlanamazdı.

Ağın paydaşı olan dayanışma akademilerine, sivil toplum örgütlerine destekleri için teşekkür ederiz.

Araştırma, Avrupa Birliği tarafından finansal olarak desteklendi.

Araştırma, OHAL'i takip eden ve günümüze uzanan süreçte toplumsal cinsiyet alanında akademik düzeyde bilgi üretiminde yaşanan problemlerin derinleştiğini ve bu konudaki olanakların daraldığını, akademik bilginin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadele pratikleriyle olan bağlarının örselenerek zayıfladığını, akademinin toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki örgütsel mücadelenin bir parçası olmaktan giderek uzaklaştığını varsaymaktadır.

Teorik ve pratik bilgi üretim süreçlerinde otoriter rejimin baskıcı uygulamalarıyla ortaya çıkan sorunların belirlenmesi, hem akademik deneyimin mücadele pratikleriyle arasındaki kopuşun aşılabilmesine dönük stratejilerin oluşturulabilmesi hem de akademi ve sivil toplum arasında dayanışmanın örülebilmesi açısından araştırmanın ana hedefi olarak belirlenmiştir.

Araştırma- niceliksel ve niteliksel tekniklerin birlikte kullanıldığı üç aşamada planlanmış ve yürütülmüştür:

İlk aşamada, bir anketle, OHAL rejiminin ardından ivme kazanan otoriterliğin, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve LGBTİ+ hakları ve mücadelesi alanlarının akademideki konumunu nasıl etkilediğinin, ortaya çıkan değişimin yönünün ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yapan, halen bir üniversitede görevli olan veya üniversiteden emeklilik, istifa gibi nedenlerle ayrılmış veya OHAL sürecinde Kanun Hükmünde Kararnamelerle kamu görevinden çıkartıldığı için üniversiteyle ilişkisi kalmamış akademisyenler anket çalışmasının evrenini oluşturmaktadır. Bu çerçevede saptanan 264 kişiye soru kâğıdı çevrimiçi olarak gönderilmiş, 89 akademisyen anketi tamamlamıştır. Toplanan niceliksel veriler, betimsel bir değerlendirmeye zemin oluşturacak biçimde işlenmiştir.

İkinci aşamada yirmi STÖ'den toplam otuz katılımcıya kendileri açısından baskının niteliğini tanılamalarına olanak veren açık uçlu sorular ve anahtar kelimeler çevrimiçi olarak önceden gönderilmiştir. Bu sorulara gelen yanıtlar ışığında Zoom üzerinden çevrimiçi yapılan görüşmelerin çerçevesi belirlenmiştir. Yarı-yapılandırılmış çevrimiçi görüşmeler, 30 Ekim 2020 ile 28 Şubat 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırmasının üçüncü aşaması, tahribatın sonuçları üzerine odak grup görüşmeleriyle derinleştirilmiş niteliksel bir bulguya ulaşmayı hedeflemiştir. Odak gruplar, akademisyenlerle hak savunucularını bir araya getirecek biçimde planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Kadın hakları ve LGBTİ+ hakları alanında çalışan STÖ üyelerinin, kapatılmış olanlar dâhil bu örgütlerin derinlemesine görüşmeler için kendisine ulaştığımız yöneticilerinin ve araştırma alanı toplumsal cinsiyet olan, araştırmanın çevrimiçi anketini yanıtlamış akademisyenler arasından rastgele seçilenlerin katılımıyla yedi odak grup çalışması yapılmıştır. Mayıs-Haziran 2021 tarihleri arasında her bir grupla ikişer çevrimiçi toplantı gerçekleştirilmiştir.

Akademideki Dönüşüm

Kadın çalışmaları veya toplumsal cinsiyet çalışmalarının 2000li yıllardan itibaren ivme kazanan anaakılaşmasına bağlı olarak bu alanların akademik örgütlenme içinde kendine yer edindiğini, eğitim programlarının ve araştırma uygulama merkezlerinin OHAL'e rağmen varlıklarını koruyabildiklerini söylemek mümkündür. Ancak elbette bu, verilen derslerin içeriklerinde ve araştırma merkezlerinin çalışma tarzlarında ve ilgilerinde OHAL uygulamalarının bir dönüşüm yaratıp yaratmadığına bakmadan çok anlamlı bir veri oluşturmamaktadır. Yöneticilerin değişmeden kalması, araştırma merkezlerinin varlıklarının sürmesi, ögre-

tim üyesi kadrolarında önemli değişiklikler olmaması halinde bile kurum içi dinamiklerin ve akademik ilişkilerin dönüştüğü, toplumsal cinsiyet kavramına karşı genel bir direncin yerleştirilmeye çalışıldığı, özellikle odak grup çalışmalarında öğrencilerin ve akademisyenlerin ayrı ayrı vurguladıkları bir olgudur.

Aşağıdaki tablo, katılımcıların araştırma merkezlerinin OHAL ile birlikte nasıl bir değişimle karşı karşıya kalmış olduğuna dair tanıklıklarını niceliksel olarak ifade etmektedir.

OHAL Döneminde Araştırma Merkezlerinin Durumu		
YANIT SEÇENEKLERİ	YANITLARIN DAĞILIMI	
Merkezin adı değiştirildi.	2,50%	2
Merkez tümtüyle kapatıldı.	0,00%	0
Merkezin araştırmacı kadrosu azaltıldı.	15,00%	12
Merkezin yöneticileri değiştirildi.	27,50%	22
Merkez çalışanları görevlerinden alındı.	7,50%	6
Merkezin bütün faaliyetleri durduruldu.	2,50%	2
Merkezin statüsünde ve yapısında hiçbir değişiklik olmadı.	32,50%	26
Bilmiyorum	25,00%	20
Diğer	15,00%	12
	Yanıtlayanlar	80
	Atlayanlar	9

Tablo 17: OHAL Döneminde Araştırma Merkezlerinin Değişimi

Araştırma merkezlerinin durumunda bir değişiklik olup olmadığına dair soruyu yanıtlayan 80 kişiden 44'üne (%55) göre merkezler, ad değişikliğinden kadroların daraltılmasına yöneticilerinin değiştirilmesinden çalışanlarının görevden alınmasına kadar bir dizi baskıcı uygulamanın nesnesi haline gelmişlerdir. Yöneticilerin değiştirilmesiyle araştırmacı kadrosunun daraltılması en çok başvurulan baskıcı uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

OHAL'in toplumsal cinsiyet alanını tahrip eden uygulamaların arttığı bir süreci başlattığı söylenebilir. Anabilim dallarının bir kısmı OHAL uygulamalarıyla kadrosu yenilenerek, yöneticileri değiştirilerek, öğretim elemanları görevlerinden alınarak ve programları kapatılarak bir dizi baskıcı uygulamaya maruz bırakılmıştır. Ancak uygulamaların genel bir politikanın sonucu olmaktan ziyade, üniversiteden üniversiteye değişen bir nitelik arz ettiği gözlenmektedir.

OHAL ile yükselen otoriterliğin yanı sıra muhafazakârlığın hegemonik stratejilerinin hedefi, toplumsal cinsiyet alanını topyekûn tahrip etmekten ziyade, alanın İslami ve muhafazakâr değerler bağlamında, ailenin kutsallığı mottosu temelinde yeniden yapılandırılmasıdır. Dolayısıyla, önceden kurulmuş merkezler veya anabilim dalları kapatılmamış, bunun yerine buralarda istihdam edilen nitelikli öğretim elemanları yerinden edilmiş veya bunlara kadro verilmeyerek akademik hiyerarşide yükselmelerinin önüne geçilmiş, kurumların iç işleyiş mekanizmaları yetkilerin doğrudan rektörlüklere devredilmesi suretiyle bozulmuştur. Dersler kapatılmasa bile içeriklerine müdahale edilmiştir. Öğrencilerin, rahatsızlık hissettikleri ders içerikleri karşısında bu dersleri yürüten öğretim üyelerine yönelik zorbaca tutumlar sergilemelerine çoğu örnekte göz yumulmuştur. Halen akademiye varlık mücadelesi veren akademisyenler, en az KHK'larla ihraç edilmiş meslektaşları kadar kurumsal destekten yoksun bırakılmışlardır. Toplumsal cinsiyet alanı, bu anlamda en kırılğan konumlardan birini işgal etmektedir.

Üniversitelerde özellikle akademisyenlerle öğrenciler, akademisyenlerle akademisyenler ve akademisyenlerle yöneticiler arasındaki olası şiddet, taciz ve mobbing vakalarını önlemek üzere geliştirilen mekanizmaların, oluşturulan kurulların ve yapıların çeşitli stratejilerle işlevsizleştirildiği gözlenmiştir:

OHAL'i takiben katılımcıların çalıştıkları veya ayrıldıkları üniversitede toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında gözlemedikleri değişiklikler		
YANIT SEÇENEKLERİ	YANITLARIN DAĞILIMI	
Cinsel yönelimleri nedeniyle öğrencilerin ve akademisyenlerin uğradıkları hak ihlallerinde artış gözlemedim.	18,75%	15
Üniversitenin cinsel taciz tutum belgesi askıya alındı.	7,50%	6
Kadın akademisyenlerin idari görevlerinden alındıklarını gözlemedim.	8,75%	7
İşyerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini güvence altına alma mücadelesinin idari olarak engellendiğini gözlemedim.	16,25%	13
Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi yürüten öğrenci kulüp veya inisiyatiflerinin kurulmasına veya faaliyet yürütmesine izin verilmediğini gözlemedim.	32,50%	26
Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi yürüten öğrenci kulüp veya inisiyatiflerinin üyelerinin faaliyetleri nedeniyle üniversite yönetimlerince cezalandırıldıklarına tanık oldum.	10,00%	8
Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi yürüten öğrenci dernek ve inisiyatiflerinin çalışmalarını destekleyen akademisyenlere soruşturma açıldığını tanık oldum.	8,75%	7
Feminist akademisyenlerin toplumsal cinsiyet politikalarında ve kurumlarında etkisiz hale getirildiğini gözlemedim.	1,25%	1
LGBTI+ <u>en</u> toplularının etkinlik yapmalarının engellendiğini gözlemedim.	1,25%	1
Öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi yürüten öğrenci kulüp ve inisiyatiflerine karşı daha radikal tavırlar aldığını gözlemedim.	1,25%	1
Kadın çalışmaları merkezinin adına aile ibaresi eklendi.	1,25%	1
Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine ve çalışmalarına örtük bir mesafelenme gözlemedim.	1,25%	1
Toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde olumlu gelişmeler olduğunu, desteklerin genişlediğini, tacizi ve şiddeti önlemeye dönük politikalar geliştirildiğini gözlemedim.	2,50%	2
Hayır	18,75%	15
Emin değilim	26,25%	21
Bilmiyorum	3,75%	3
Yanıt vermek istemiyorum	2,50%	2
	Yanıtlayanlar	80
	Atlayanlar	9

Tablo 21: OHAL Sonrası Üniversitelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarında Yaşanan Değişim

Baskılar, bireysel olarak etkinliklere katılmaktan kaçınma, daha pasif ve risksiz eylem tarzlarına yönelme, derslerde "risk yaratabilecek" konularda otosansür uygulama gibi davranışlara neden olmaktadır. Aşağıda biri OHAL öncesi ve OHAL sonrası olmak üzere akademisyenlerin daha hangi mücadele pratiklerine dâhil olduklarını karşılaştıran bir tablo bulunmaktadır:

OHAL ilanından önce ve sonra kadın hakları ve/veya LGBTİ+ hakları ile mücadele pratiklerine dâhil olma durumu				
YANIT SEÇENEKLERİ	OHAL ÖNCESİ		OHAL SONRASI	
Hiçbir etkinliğe katılmama	4,94%	4	21,95%	18
25 Kasım, 8 Mart gibi önemli özel günlerde düzenlenen sokak etkinliklerine katılım	71,60%	58	59,76%	49
Onur haftası etkinliklerine, onur yürüyüşüne katılım	50,62%	41	24,39%	20
Kadın cinayetlerini önlemek üzere oluşturulmuş inisiyatiflerin eylemlerine katılım	44,44%	36	41,46%	34
Duruşmalara izleyici olarak katılım	20,99%	17	21,95%	18
Sosyal medya kampanyalarına katılım	65,43%	53	70,73%	58
Kadın hakları protesto eylemlerine, sokak gösterilerine katılım	58,02%	47	43,90%	36
Üye olmaksızın bir ya da daha fazla kadın hakları ve/veya LGBTİ+ hakları örgütünün çalışmalarına katkı sağlanması, ortak çalışmalar yürütülmesi	44,44%	36	43,90%	36
STÖlerce düzenlenen yarışma, film festivali vb etkinliklerde danışmanlık	1,23%	1	0,0%	0
Dayanışma etkinliklerine katılım	51,85%	42	50,00%	41
Panel, çalıştay, sempozyum benzeri etkinlikler düzenleme	2,47%	2	2,43%	2
Hak ihlallerini izleme faaliyetlerine katılım	16,05%	13	17,07%	14
Hak ihlallerini izleme faaliyetleri için raporlama	6,17%	5	13,41%	11
Tıbbi danışmanlık ve aracılık	1,23%	1	0,0%	0
Sivil toplumu geliştirme faaliyetlerinde eğiticilik	23,46%	19	35,37%	29
Toplumsal cinsiyet eşitliği konulu radyo programları yapımı	1,23%	1	1,22%	1
Üniversitenin cinsel taciz tutum belgesinin yazılmasına katkı	18,52%	15	12,20%	10
Üniversitenin cinsel taciz izleme birimlerinde aktif olarak çalışma	8,64%	7	7,32%	6
Hak ihlalleri ile ilgili imza/sosyal medya kampanyası yürütme	12,35%	10	13,41%	11
Hak ihlallerini belgelemek, ifşa etmek üzere görüntülü veya yazılı kayıt tutulması faaliyetlerine katılım	8,64%	7	8,54%	7
Yanıtız	2,47%	2	3,66%	3
		81		82

Tablo 31: OHAL öncesi ve sonrası akademisyenlerin mücadele pratiklerine katılım biçimleri ve düzeyleri

Tabloda görüldüğü gibi, mücadele pratiklerine hiç katılmadığını söyleyenlerin sayısında OHAL sonrasına anlamlı bir artış olmuştur. Katılımcıların yalnızca %4,94'ü OHAL öncesinde de hiçbir etkinliğe katılmamıştır.

OHAL Öncesinde ve Sonrasında Sivil Toplumun Baskılamaya Yönelik Müdahaleler

Görüşmelerde öne çıkan ortak vurgulara bakıldığında, OHAL rejiminin toplumsal cinsiyet alanında özellikle hak savunuculuğu yapan ve eşitlik mücadelesi veren kadın ve LGBTİ+ derneklerinin faaliyetleri üzerinde kısıtlayıcı ve bu örgütlerin kapasitelerini geliştirmelerini engelleyici, yerel ve ulusal karar alma süreçlerine katılımlarını sınırlandırıcı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar araştırmamızın çıkış varsayımı OHAL'i milat olarak olsa da aslında hem akademide toplumsal cinsiyet alanına hem de bu alanda hak mücadelesi yürüten sivil toplum örgütlerine yönelik müdahalelerin, baskıların OHAL'in öncesinde, 2015'ten başlayarak OHAL'i de içine alan giderek baskı ve otoriter pratiklerin şiddetinin arttığı bir süreç olduğu, görüşmelerde öne çıkan ortak vurgular arasında yer almaktadır.

Görüşülenlerin OHAL döneminin yaygın otoriter uygulamalarının bir sonucu olarak işaret ettiği açmazlardan biri de LGBTİ+ ve/veya kadın hakları savunucusu örgütlerde otokontrolün/otosansürün yerleşmesi ve içselleştirilmesidir. OHAL dönemi boyunca örgütlerin üye ve gönüllülerine yönelik düzenledikleri etkinliklere katılımın azaldığı, 30 yaş ve üzeri katılımcı gönüllü sayısında önemli ölçüde düşüş

olduğu vurgulanmış, özellikle de LGBTİ+ örgütlerin bu dönem boyunca uğradıkları baskının içe kapanmaya ve otosansürü içselleştirmeye neden olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte çeşitli cezalarla işlevsiz hale getirilen örgütler gerek yerelde gerekse merkezde aynı alanda ortak mücadele yürüttükleri örgütlerden destek ve dayanışma görürken, KHK ile kapatılan ve/veya faaliyetleri askıya alınan örgütler için durum farklıdır. Bu örgütler OHAL'in henüz başlangıcında KHK yoluyla kriminalize edildiğinden örgütlü dayanışma örüntülerinden de mahrum bırakılmışlardır.

Oysa LGBTİ+ örgütlerin OHAL süresince siyasi iktidar ve devlet kurumlarınca hedef alınması, bu alanda ortak faaliyet gösteren topluluklar ve örgütler arasında işbirliğini ve dayanışma biçimlerini çoğalttığı gibi güven tazeleme, ortak amaçlar doğrultusunda ilerleme motivasyonunu da güçlendirmiştir.

Akademideki tasfiyelerle birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği alanının pratikten gelen bilgisi ile akademideki kurumsal bilgi arasındaki bağın gittikçe zayıfladığı tespit edilmiştir. Bunun neden olduğu bir diğer sorun ise sivil toplum örgütlerinin üniversite öğrencileri ile bir araya gelememesi, öğrencilerin alana ve örgütlenme pratiklerine uzak düşmesidir.

OHAL'in kaldırılmasına karşın etkilerinin ve bu süreçte uygulanan baskıcı pratiklerin hâlâ sür-düğü, özellikle de örgütlenme özgürlüğü, toplantı, gösteri ve yürüyüş gibi demokratik hakları sınırlayan uygulamaların fiilen devam ettiği görüşülenlerin ortak yargılarındanır.

Odak gruplara katılanların ortaklaştıkları ve üzerinde durdukları sorunlar üzerinden bir dizi sorun ve bunlar arasında da bir dizi sınıflandırma olanaklıdır. Öncelikle yapısal sorunlardan bahsetmek mümkündür. Katılımcılar tarafından eleştirelliğin, merkezi iktidarın uzantısı olan yerel güç odaklarıyla kurulan organik bağların bir sonucu olarak iktidarın dilinin benimsenmesinin de katkısıyla, hükümete muhalefet olarak algılanmasına yol açtığı ifade edilmiştir. Öğrencilerin bir kısmı, yerel iktidar odaklarının temsilcisi gibi hareket eden akademikler ve idari personel, baskıyı yaygınlaştıran her tür aracı eleştirel düşünceye yer bırakmamak üzere kullanmaktan kaçınmamaktadır. Yerel değerlerin savunulması, ailenin korunması, inanca ve millî değerlere duyarlılık gibi gerekçelerin sıklıkla eleştirelliğin önüne engel olarak konulduğu görüşülenlerce vurgulanmıştır.

Görüşmelerde ifade edilen bir diğer sorun ise, üniversitelerde toplumsal cinsiyet kavramının tezlerden, araştırmalardan, makalelerden, kitaplardan giderek ayıklanmaya başlamasıdır. Kimi üniversitelerde toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmaların ve eşitlik ve hak mücadelesine katkı sayılabilecek uygulamaların sayısında bir artış olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, genel olarak OHAL ilanını takip eden süreçte toplumun muhalif her kesimi üzerinde baskının yoğunlaşmasına paralel olarak toplumsal cinsiyet alanında bilgi üretiminde bir nitelik değişikliğini zorlayan mekanizmaların harekete geçirildiği gözlenmektedir. Özellikle muhafazakâr kentlerde kurulan üniversitelerin atanmış, iktidara yakın yöneticilerinin yerel iktidar odaklarıyla işbirliği halinde akademik süreçlerin örgütlenmesinde akademik etik kuralların ve normların geçersizleştiği ortamlar yaratmakta oldukları, odak grup katılımcıları tarafından vurgulanmaktadır.

Üniversitelerde toplumsal cinsiyet araştırmaları merkezlerinin, kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezlerinin giderek din ve aile merkezli hale gelmesi, adlarının değiştirilmesi suretiyle araştırma ve faaliyet alanının aileye kaydırılması, kadrolarının değiştirilmesi, merkezlerin başına ilahiyatçıların atanması yoluyla işlevsiz bırakılmaları OHAL ve sonrasındaki süreçte akademide toplumsal cinsiyet alanındaki tahribatın görünür sonuçlarıdır.

Taşralaşmanın bütün merkez üniversitelerini (devlet veya vakıf) kapsayacak bir yaygınlığının olmadığı vurgulanmakla birlikte, artık her yerin neredeyse bir taşra görünümü almaya başladığı, pek çok üniversitenin buna ne kadar direnirse dirensin taşralaşma eğiliminden nasibini aldığı ifade edilmiştir.

Akademik bilgi üretim merkezi olmaktan çıkması, bilgi üretiminin bağımsız kuruluşlarca fonlanan projeler aracılığıyla yapılması, akademik uğradığı tahribatın bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Projeler, son yıllarda toplumsal cinsiyet alanında üretilen bilginin ana kaynakları haline gelmişlerdir. Bunun olumsuz bir sonucu ise, yapılan çalışmaların fon veren kuruluşların politik tercihlerine, diline uygun içerikte ortaya çıkmasıdır.

Akademide Tahakküm İlişkileri ve Queerlerin Akademide Var Olamama Sorunu

Odak grup çalışmalarına katılan LGBTİ+ öğrenci temsilcilerinin vurguladıkları sorunlar şunlardır:

- Cinsiyetçi yaklaşımlara maruz bırakılma
- Bütün hareketin sorumluluğunu yükleme
- Açık kimliğiyle akademik yapı içinde var olmasına izin verilmeme
- Dışlanma, yok sayılma, saldırıların hedefi haline getirilme

Yönetim birimlerinde, kütüphanelerde çalışan personelin ayrımcı, ırkçı nefret diline maruz kaldıklarını aktaran öğrenciler, aynı zamanda akademisyenlerin dersliklerde küçültücü hitaplar, feminizmi ve Queer hareketi küçümseyen ifadeler kullanarak dışlayıcı stratejilere başvurmasının mevcut durumu kötüleştirdiğini belirtmişlerdir. Bu tür durumların ortaya çıkması halinde başvurulabilecek objektif, bağımsız mekanizmaların veya kurumsal yapıların ya hiç olmaması ya da olsalar bile işlevsiz hale getirilmesi sorunu çözümsüz bırakmaktadır. Bu mekanizmaların yokluğu, baskının yoğunlaştırılabilmesinin de bir yolu olarak işlev görmektedir.

İktidardan pay alma arzusu, güç ilişkilerine fazlasıyla eklenmiş olma ve bunlardan kaynaklı bir otoriter tavırla üstenci dil, akademisyenlerin öğrencilerle kurdukları ilişkileri belirlemektedir. Bilginin iktidarına sığınan akademisyenlerin hatırı sayılır bir bölümü, eleştiriye kapalıdır; özeleştiri yapmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet ile ilgili konuların kapsandığı derslerin bulunmaması, gerek ders içeriklerinin gerekse derslerin yürütülüş biçiminin toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun olması, toplumsal cinsiyet temalı yüksek lisans programlarında yeni kuramsal gelişmelerin içerilmemesi, görüşmelerde üzerinde durulan başlıca sorunlar arasındadır.

Akademide açık kimlikleriyle var olamayan LGBTİ+'lar, Queer çalışmalar yapıyorlarsa konularını gizlemek zorunda bırakılmaktadır. Akademik uzmanlık alanlarının "toplumsal cinsiyet sorununa" kapatılarak uzmanlığın ayrımcı, dışlayıcı nefret stratejilerinin meşruiyet kılıfına dönüştürülmesi de, akademide Queer çalışmaların yapılması önündeki engeller arasında sayılmıştır.

Sivil Toplum ve Otoriterleşmenin Sonuçları

Sivil toplum örgütü temsilcileri, odak gruba katılan akademisyenlerin aksine toplumda muhafazakârlaşmadan çok otoriterleşmenin arttığını ifade etmişlerdir. Özellikle de OHAL ile birlikte artan otoriterleşmenin muhafazakârlaşma gibi algılandığı, muhafazakârlaşma gibi görünen durumun ise son derece kırılğan ve geçici olduğu dile getirilmiştir. Sivil toplum örgütlerinden katılımcılar, otoriterleşmeye rağmen eşitlik ve hak mücadelesi alanının bütünüyle tahrip olmadığını, doğru stratejilerle kurulan bir mücadelenin başarıya ulaşma şansının yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Sivil toplum örgütlerinin üzerindeki baskının OHAL sonrasında arttığı, yaptıkları her eylem ve etkinliğin onları polisle karşı karşıya getirdiği belirtilmiştir. Göz altıların sayısındaki artışın yanı sıra, yüklü miktarda para cezalarıyla karşı karşıya bırakıldıkları ifade edilmiştir. Bu durumun eylemlere ve etkinliklere katılımı caydırıcı bir etkisi olduğu, çoğu kez kampanya dilinin belirlenmesinde otosansür mekanizmalarını devreye soktuğu ifade edilmiştir. Kampanyanın iktidarın baskısından kurtulacak biçimde oluşturulmasına ayrılan zamanın giderek artması, daha başarılı sonuçlar doğuracak eylemlilik tarzları aramayı güçleştirmektedir.

Sonuçlar:

1.Araştırma, toplumsal cinsiyet alanına yönelik baskının OHAL ile başladığı kabulünün yanlış olduğunu göstermiştir. Anketlerle akademisyenler, derinlemesine görüşmelerle sivil toplum aktivistleri ve odak grup görüşmeleriyle alanın bütün unsurları toplumsal cinsiyet alanının uğradığı erozyonun OHAL öncesinde başladığı konusunda uzlaşmaktadır.

2.Araştırma, OHAL'den önce başlayan ve OHAL ile birlikte artan baskıcı uygulamalarla toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanlarının akademik örgütlenme içinde yıllar süren bir mücadele sonucu erişmiş olduğu konunun yitirilmesi anlamına gelecek biçimde alana müdahale edildiğini göstermiştir.

3.Akademide toplumsal cinsiyet odaklı araştırmaların, yazdırılan tezlerin ve OHAL öncesinde var olan lisans ve lisansüstü programların ve araştırma merkezlerinin hepsinin kapatılmadığı, bu konuda baskının sonucu olarak bir kaybın yaşandığı, ancak bunun başlangıçta varsayıldığı kadar ani ve hızlı olmadığı anlaşılmaktadır.

4.KHK'larla kamu görevinden çıkartılan akademisyenlerin bilgi üretebilmek, bilgiyi yaygınlaştırabilmek, araştırma projeleri yürütebilmek için gerekli akademik ve finansal kaynaklara erişebilme olanaklarının kalmadığını göstermektedir.

5.Araştırma, OHAL'i takip eden ve günümüze uzanan süreçte toplumsal cinsiyet alanında akademik düzeyde bilgi üretiminde yaşanan problemlerin derinleştiğini göstermiştir. Akademik bilginin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadele pratikleriyle olan bağlarının örselenerek zayıfladığı, akademinin toplumsal cinsiyet alanındaki örgütsel mücadelenin bir parçası olmaktan giderek uzaklaştığı anlaşılmıştır.

6.Üniversite yönetimlerinin, iktidarın belirlediği ideolojik çerçeve içinde hareket etme konusundaki uyum becerileri yüksektir. Talimatlar, akademik özerkliğin olmadığı bir ortamda hızla alt birimlere ulaşabilmekte, kurumsal işleyiş, evrensel akademik değerler hiçe sayılarak anabilim dallarının, araştırma merkezlerinin işlevsiz bırakılmasına sebep olmaktadır. Böylelikle üniversitelerin toplumsal cinsiyet eksenli eğitim ve araştırma faaliyetlerinin kısıtlanması mümkün olabilmektedir.

7.Üniversitelerde akademik hiyerarşiyle ve eril yapının hakimiyetiyle mücadele açısından bir mevzi kaybedildiği söylenebilir. Özellikle akademisyenlerin ve öğrencilerin, üniversite içindeki kadın ve LGBTİ+ topluluklarıyla dayanışmasının zayıfladığı anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet mücadelesi veren oluşumların bu dönemde üniversite içinde etkinlikler düzenlemekte zorlandıkları görülmektedir. Bu oluşumların ya yok oldukları ya da pasifleştirildikleri gözlemlenmektedir.

8.Akademik programların Queer kavramları kapsamaktan uzaklaştığı, derslerin içeriklerinin doğrudan ve ya dolaylı müdahalelerle pek çok üniversitede değiştirildiği anlaşılmaktadır.

9.Sivil toplum örgütlerinin üzerindeki baskının otoriterleşme eğilimine paralel olarak arttığı anlaşılmıştır. Örgütlerin faaliyetleri için izin almakta, yer bulmakta sıkıntılar yaşadıkları, kapatılma ve denetim baskısı altında tutuldukları, eylemlere katılan üyelerinin ve gönüllülerinin yüksek para cezasına çarptırıldıkları, yöneticilerinin tutuklanma baskısı yaşadıkları ifade edilmiştir.

10.Toplumsal cinsiyet alanının kriminalleştirilmesi, özellikle LGBTİ+ lara yönelik nefret dilinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. LGBTİ+ örgütler, bir yandan bu nefret söylemine doğrudan maruz kaldıkları için ayakta kalma mücadelesi vermekteyken bir yandan da toplumsal cinsiyet eşitliği alanında mücadele stratejileri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu durum örgütler arasında dayanışma ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu anlamda, her şeye rağmen hareketin etkisinin giderek arttığı da söylenebilir.

11.Sivil toplum örgütlerinin buldukları bölgenin uğradıkları baskının niteliğini değiştirdiği anlaşılmaktadır. Doğu bölgesinde faaliyet gösteren örgütler, bir yandan bölgenin eril yapısıyla mücadele ederlerken diğer yandan merkezi hükümetin yerel yönetimlere olan baskısının kendilerine uzanan etkileriyle, Kürt etnik kimliğine sahip olmanın sonuçlarıyla baş etmeye çalışmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet alanında faaliyet gösteren bu örgütlerin bir kısmı OHAL sırasında kapatılmıştır.

12.Baskılara rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında mücadele eden kadın ve LGBTİ+ örgütleri kendilerini kolayca toparlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu durum, umut vericidir.

13.Araştırma sonuçlarından hareketle, OHAL'in ve bunu izleyen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ataerkil yapıyı İslami bir temelde yeniden inşa ederken beden üzerinden işleyen iktidar ilişkilerinin içinde hareket ettiği, söylemini dönüştürülmüş bir bilgi/iktidar zemininde biçimlendirmeye giriştiği söylenebilir.